

રૂપાળી દાબડીમાં પૂરેલા સંગીતના નાનકડા સૂરની પેઠે જીવન બહુ સરળતાથી એકધારી રીતે વદ્યા કરતું હતું. રોજ સવારે ઊઠવું, થોડુંક તોફાન કરતાં કરતાં ચંદનબહેનને મદદ કરવી, અભય જાય ત્યાં લગી એની આસપાસ ભમ્યા કરવું અને જાય પછી એની રાહ જોયા કરવી; બધું બહુ સુખદ હતું. સાંજે અભય કંઈ ને કંઈ લઈ આવતો. ઉપરટપકે મીઠા છણકા કરવા છતાં ખરેખર તો સ્વાતિને એ બહુ ગમતું. સાંજના પાંચેક વાગ્યાથી એ નાના બાળક જેવી અધીરાઈથી રાહ જોયા કરતી, આજે અભય શું લાવશે?

અભય બહુ પૈસાદાર નહોતો, પણ એ વાતનો ખ્યાલ ત્રણમાંથી કોઈને નહોતો આવતો. સ્વાતિને અને અભયને તો નહીં જ, પરંતુ ચંદનબહેનને પણ નહીં. એકની એક વહુને માથે ચડાવી મૂકવાથી કેવાં દુષ્પરિણામ આવે છે તે એમને અભયનો વિવાહ થતાં પહેલાંથી જ સગાંસંબંધીઓએ નહોતું સમજાવ્યું એમ નહીં, પણ શેઠની શિખામણ ઝાંપા સુધી. સ્વાતિનું નાનકડું રમતિયાળ મોં જોયું ત્યારથી જ મનમાં કરેલા નિર્ણયો પીગળવા માંડ્યા હતા અને હવે તો ક્યાંય એમનું નામનિશાન સુધ્યાં જડે એવો ઘાટ રહ્યો નહોતો. રહે પણ કેવી રીતે? સ્વાતિ હતી જ એવી. પોતે આ ઘરમાં વહુ બનીને આવી છે એ વાતને શોભે એવી ઠાવકાઈથી જીવતાં એને આવડતું જ નહોતું. પોતે ભૂમો પાડ્યા જ કરે ને એ પોતાની પીઠ પાછળ ભરાઈને મલકાયા કરે એવું કેટલી બધી વાર બનતું! અંતે થાકીને પોતે કશુંક કામ કરવા જાય ત્યારે બાબરા ભૂતની પેઠે હાજર થઈ જઈને કહેશે, “લાવો બા, હું કરી આપું?” ક્યારેક વળી એકદમ નિર્દોષ ચહેરો કરીને પૂછવા માંડે, “હેં બા, મને બોલાવતાં હતાં?”

આવી છોકરી સાથે બીજું બધું થઈ શકે, પણ સગાંવહાલાંએ શીખવેલી આચારસંહિતાનો તો એકે મંત્ર આચરણમાં ન મૂકી શકાય, એની ચંદનબહેનને ખાતરી થઈ ચૂકી હતી. એટલે પછી એમણે એ બધી ચિંતા બાજુએ મૂકી દીધી હતી અને સંસાર એની મેળે બહુ સુખપૂર્વક ચાલ્યા કરતો હતો. એમાં વળી મ્યુઝિકલ બોક્સના પેલા સૂરમાં હમણાંનો એક મૃદુ આરોહ-અવરોહ ઉમેરાયો હતો. સ્વાતિની તબિયત જરા નરમગરમ ચાલતી હતી અને ડોક્ટરે ચંદનબહેનના અભિપ્રાયનું સમર્થન કર્યું હતું.

સામાન્ય રીતે બને છે તેમ લજાઈ જવાને બદલે કે ડોક્ટરની વાત ખોટી જ છે એવા ધમપછાડા કરવાને બદલે ચંદનબહેનની સ્વાતિ એક અપાર વિસ્મયમાં ખોવાઈ ગઈ હતી. અંગે અંગે જાણે આનંદની કિરણાવલિઓ ફૂટશે! ચંદનબહેને તેને ત્રણ-ચાર વખત ઢંઢોળીને બોલાવી ત્યારે કહેવા લાગી, “બા! તમને સ્વેટર ગૂંથતાં આવડે છે?”

“હા, કેમ?”

“હું શીખીશ.”

વહુ કંઈક ડાહી થઈ એવો ઘરડો સંતોષ થાય ન થાય ત્યાં તો સ્વાતિએ આગળ ચલાવ્યું, “હું સ્વેટર ગૂંથી રાખીશ, નાનકાને જોઈશે ને?”

“લે, લાજ હવે...” એમ કહીને ચંદનબહેન ઠપકો આપવા જતાં હતાં, પણ શબ્દો એમના

એમ જ રહી ગયા. સ્વાતિ એટલી બધી ખુશ જણાતી હતી! ભગવાન એને હંમેશ આવી હસતીરમતી રાખે!

પણ ચિંતા તો ખરી જ. આ છોકરમત વહુ પોતાની તબિયત કેમ સાચવશે? ન કરે નારાયણ ને ક્યાંક વધારે પડતી માંદીસાજી થઈ તો? પોતાનું કહ્યું માનવાની તો એને ટેવ જ નથી. ખરું પૂછો તો પોતાને પણ શાસન કરતાં આવડતું નથી. એ તો સારું થયું કે એકનો એક હોવા છતાં અભય બગડી નથી ગયો; પૂર્વજોનાં પુણ્ય, બીજું શું? નહીંતર એકલી બાઈને હાથે તે છોકરો સીધો રહેતો હશે? અને તે પણ અભય જેવો તરવરિયો છોકરો! તોયે તે ભણ્યો. રીતસરની નોકરી કરે છે અને ચંદનબહેને શોધી આપેલી વહુ સાથે કેવા આનંદકિલ્લોલમાં દહાડા કાઢે છે! પણ પ્રત્યેક સુખની પ્રતિમા સાથે ચિંતાનો ઓળો જડાયેલો હોય જ છે, તેમ ચંદનબહેનના મનમાં પણ ક્યારેક આછો ફફડાટ થઈ આવે છે, આવા દિવસો પૂરા તો નહીં થઈ જાય ને?

સ્વાતિને તેમની આવી બધી ગડમથલની કશી ખબર નથી. એ તો આ નાનકડા નવા સંસારની મધુરતામાં સંપૂર્ણપણે ખોવાઈ ગઈ છે. પિયરનું કોઈ યાદ જ નથી આવતું જાણે! સવારના પહોરમાં આંખો ઊઘડે તે પહેલાંથી અભયની ઉખાદાયક હાજરીનો અનુભવ થાય છે. ઊઠવું ગમતું નથી. તોયે પાછું ગમે છે, જ્યારે યાદ આવે છે કે અભયને માટે ચા કરવાની છે, ચંદનબહેનને રસોઈની તૈયારી કરી આપવાની છે, નાનકડું ઘર કચરોપૂંજો વાળીને ઝગમગાટ કરવાનું છે. હસવું આવી ગયું. ચાર-છ મહિના પહેલાં કોઈએ કહ્યું હોત કે તે હાથમાં ઝાડુ લઈને કચરો વાળશે, તો તે માનત ખરી? ધારો કે માનત, તોયે એવા હલકા કામમાં તેને આટલા બધા સુખનો અનુભવ થશે એવું તો ઉપરથી નીચે આવીને ઈશ્વર પોતે કહેત તોયે તે ન માનત, પણ થયું હતું એવું જ. આટલા થોડા વખતમાં એ અભયના પ્રેમમાં એવી સાંગોપાંગ ખોવાઈ ગઈ છે! દિવસનાં બધાં કામકાજમાં, વાતવિચારમાં, પ્રચ્છન્ન રીતે અભય જ પરોવાયેલો હોય છે. સ્વાતિ ક્યારેય એકલી પડી શકતી નથી. તેના મનનું એકાંત તેના કૌમાર્ય સાથે જ પૂરું થઈ ગયું છે. નિશ્ચિન વહેતી એક અખંડ રસધારમાં ભીંજાવું તેનું જીવન છે ને મામૂલી હોય! તે જૂઈના ફૂલ જેવું સુગંધથી પરિપૂર્ણ છે. હવે તેને બીજું કશું ન જોઈએ. ભિક્ષાનું રામપાત્ર હેઠે મૂકી દઈને ઈશ્વર સાથે મોઢામોઢ દિલની બે વાત કરી લેવા જેટલું સાખ્ય સ્થપાઈ ચૂક્યું છે. તેથી જ તો ચંદનબહેન તેને પૂજા-આરતી કે નૈવેદ્યની તૈયારી કરવાનું કહે છે ત્યારે કશો વાંધો આવતો નથી. બાકી તેનાં પોતાનાં મમ્મી-શારદાબહેન વારતહેવારે મંદિરમાં દર્શન કરવા જવાનું કહે ત્યારે તે કેવું મોં મચકોડતી! પણ એ બધી બાળપણની, એટલે કે પરણ્યા પહેલાંની, એટલે કે છ મહિના પહેલાંની વાત થઈ. હવે તો તે મોટી થઈ ગઈ છે. થોડા વખત પછી આ ઘરમાં પોતાનાથી ખરેખર નાનું, એવું પણ કોઈક હશે. નાનું અને કમજોર - પોતાના અસ્તિત્વ માટે બીજા કોઈકનો જ આધાર શોધવો પડે એટલું બધું કમજોર, સ્વાતિ તેને સાચવશે; જરૂર સાચવશે.

સ્વાતિને ખબર નહોતી કે તેનું મોં જોયા પહેલાં જ તેને સાચવવાનું શરૂ કરી દેવું પડશે. છતાં તે ચંદનબહેનને નવાઈ લાગે એટલી બધી આજ્ઞાંકિતતાથી ખાવાપીવાનું જાળવે છે. ડૉક્ટરનું કહ્યું માનીને સવાર-સાંજ ફરવા જાય છે. દવાઓ લે છે. ક્યારેક અભયને ઠપકો પણ આપે છે. બહુ મોડી રાત લગી ફરવું સારું નહીં, ક્યાંક શરદી-બરદી લાગી જશે તો વળી બિચારો નાનકો હેરાન થશે.

“તને શરદી થાય તેમાં એ શું કરવા હેરાન થાય?” અભય જાણી જોઈને પૂછે છે.

“તમને કશી ખબર નથી!” કહી સ્વાતિ પોતે હમણાં હમણાં મેળવેલું આ ગંભીર વિષયનું બધું જ્ઞાન અભય આગળ ઠાલવી દેતી. અભય મલકાયા કરતો. કાં તો ‘હોય નહીં’ કહીને એને ચીડવતો, તો ક્યારેક વળી આ આગામી પ્રસંગના વિચારથી પોતે પણ ગંભીર બની જતો. બે જીવોના સુખદુઃખની સંપૂર્ણ જવાબદારી હવેથી તેને શિરે રહેવાની. જોકે બા ખરાં, તોયે એમની વાત જુદી.

જુદી જુદી વાતોની આવી ઝીણી ભેદરેખાનાં જાળાંમાં જ સંસાર પ્રૌઢત્વ પામે છે, એનું કંઈક આછરું ભાન અભયના મન પર પથરાઈ જતું. પંખીના જેવો કલશોર મચાવતી સ્વાતિના પ્રત્યેક ઉમંગભર્યા ઉછાળા સાથે પોતે તાલ મેળવી શકતો નથી તે એ જાણે છે અને એ વાતની ખિન્નતા અનુભવે છે, પણ શું થાય? નોકરી કરવાની છે. ઘરમાં પૈસા લાવવાના છે. થોડોઘણો વ્યવહાર પણ સાચવવાનો છે. પૈસા આગળ ઉપર છોકરાંઓને કામ લાગે! સ્વાતિ આવું કશું સમજતી નથી, પરંતુ તેના ઉપર રોષ કરવાથીયે શું? તે કાંઈ સમજવાની નહીં. વળી પાછું થાય છે, જાણે નથી સમજતી તે જ સારું છે. છો નિશ્ચિંત ભાવે જીવ્યા કરતી. બુલબુલના ગીત વગર બાગ અધૂરો લાગે.

એ સાંજે તે દોઢ રૂપિયો આપીને સ્વાતિને માટે બટમોગરાનો ગજરો લઈને આવ્યો. ફૂલવાળાએ ખુશ થઈ જઈને કહ્યું હતું, “આ તો સિઝનનો પહેલો ગજરો છે, શેઠ! ભલભલા લખપતિ ભાવ પૂછીને ચાલ્યા ગયા, પણ તમારી વાત જ જુદી!” અભયને બહુ સારું લાગ્યું હતું. જોકે તે જાણતો હતો કે લખપતિ તો શું, લખપતિના મહેતાજી જેટલીયે પોતાની પહોંચ નહોતી, પણ ગજરો તો તેણે લીધો હતો. લખપતિપણું આટલું બધું દૂર ન હોત તો કદાચ તેનાથીયે ન લેવાત. સ્વાતિ એ જોઈને ખૂબ ખુશ થઈ હતી. પછી વળી પોતાનાં નાનકડાં રેશમી વાળનાં ઝૂમખાં સામે જોઈને નિરાશ થઈ ગઈ.

“કેમ, શું થયું?”

“મારા વાળ લાંબા, ઘાટા ને કાળા ભમ્મર હોત તો કેવું સારું થાત! ગજરો કેવો દીપી ઊઠત!” સ્વાતિએ આંખમાં પાણી લાવીને કહ્યું.

“ચક્રમ!” કહી અભય જમવા જતો રહ્યો. સ્વાતિ રોજની જેમ થાળીપાટલા ગોઠવવા ન ગઈ. ચંદનબહેને કેટલું મનાવી ત્યારે એનો ચહેરો પાછો હસી ઊઠ્યો. જલદી જલદી કામ પતાવી તૈયાર થઈ ગજરો બાંધવા હાથ લંબાવતી હતી, ત્યારે ચંદનબહેન બોલ્યાં,

“અભય, ટેબલના ખાનામાં તારો કાગળ છે.”

“કોનો છે?”

“શી ખબર? અહીંનો નથી લાગતો.”

“તો... તો... નીલિમાનો હશે.” કહી અભયે કાગળ લીધો અને ઝટપટ ફોડીને વાંચવા માંડ્યો. થોડુંક વાંચીને હરખભર્યે સાદે બોલ્યો, “લો, આ સંમ્પલ તો પાછું આવે છે!”

“એમ? ક્યારે?”

“બે-ચાર દિવસમાં. એનું પ્લેન બધે રોકાતું રોકાતું આવવાનું છે.”

“પ્લેન ના રોકાય તોયે પોતે રોકાઈ પડે એવી છે તો!”

મા-દીકરો હસી પડ્યાં; સ્વાતિ એ હાસ્યના વર્તુળની બહાર રહી ગયાની ભોંઠપ અનુભવતી ગજરો સરખો બાંધવાની મથામણ કરી રહી. તેને પૂછવું હતું, “નીલિમા કોણ છે?” પણ આ ઘરમાં આવ્યા પછી પહેલી વાર જાણે શબ્દો હોઠે આવીને અટકી ગયા. ચંદનબહેનનું તરત ધ્યાન ગયું. એ બોલ્યાં,

“અરે સ્વાતિ! તું એને નથી ઓળખતી. એક વાર જોશે ત્યારે જ ખબર પડશે. હવે આવી જ સમજ ને.”

“કોણ છે એ?” બટમોગરાની સુવાસ જેવા મંદ શબ્દો નીકળ્યા.

“આપણા અભયની દોસ્તાર. બહુ હસમુખી છોકરી છે. ભણવામાં પણ એવી હોશિયાર! અહીંયાં હતી ત્યારે હંમેશાં પહેલો નંબર લાવતી. નહીં, અભય?”

“હાસ્તો ને!”

“તમારા કરતાં પણ હોશિયાર?” સ્વાતિથી આ ન મનાયું.

ખડખડાટ હસીને અભયે કહ્યું, “તારા મનથી તો જાણે મારા કરતાં હોશિયાર આ દુનિયામાં બીજું કોઈ હશે જ નહીં, કેમ?” પણ દિલનો અશબ્દ ભાવ હતો, એવું જ માન, સ્વાતિ... એમ જ માનતી રહે... દુનિયામાં એકાદ જણને માટે તો અનન્ય, અજોડ બની રહેવું; સામાન્ય માણસોને માટે એટલું પૂરતું છે!

પછી આવી સુખની લાગણી પ્રગટાવનાર સ્વાતિનો હાથ પકડી લઈને તે બોલ્યો, “જોજે તો ખરી, એક વાર એને જોશે પછી મને ભૂલી જશે!”

ચંદનબહેનના દેખતાં હાથ પકડવાના ગુના માટે આંખો કાઢતી સ્વાતિ પોતાનો હાથ છોડાવી લઈને બોલી, “તો... તો... મારે એને જોવી જ નથી.”

“એવું તે કંઈ ચાલે? આપણે તો ઍરપોર્ટ ઉપર એને લેવા જવું પડશે.”

“શું કરવા?”

ચંદનબહેનથી ન રહેવાયું, “હાય હાય! નહીંતર તો એ આવતાંની સાથે જ રિસાઈ જશે, સ્વાતિ! તમારે લોકોએ એને લેવા તો જવું જ પડે.”

“જવું જ શું કરવા પડે? હું તો નહીં જાઉં!”

“તને મૂકીને અભય કેવી રીતે જાય?”

“ઊંહું!”

“વારુ, તો કોઈકનો સંગાથ શોધીને હું જઈશ. આટલાં વરસે પાછી આવે છે, એને લેવા તો જવું પડે. પાછો એણે કાગળ પણ લખ્યો છે. ના કેમ કહે છે, સ્વાતિ? એવી સરસ છોકરી છે, જોજે તો ખરી!”

સ્વાતિએ મનમાં ગાંઠ વાળી લીધી. છો રહી સરસ. મારે એને નથી ગમાડવી. અભય કરતાંયે હોશિયાર એવી તે વળી કેવી છોકરી?

એનું ફુંગરાયેલું મોં જોઈ ચંદનબહેન હસી પડ્યાં. બોલ્યાં, “જવા દે અભય, આપણે શું? નીલિમા આવીને એની મેળે આને સીધી કરશે. નહીં આવતી હો, નહીં આવતી. હું મારે જઈશ.”

“એકલાં શાનાં જાઓ? હું પણ આવીશ.” એમ હજુ તો સ્વાતિ બોલવા જતી હતી તેવામાં જ પાછાં એ વિચારમાં પડીને બોલ્યાં, “પણ પરદેશનો મામલો, આટલાં બધાં વરસ રહીને કદાચ એ બદલાઈ પણ ગઈ હોય, એવુંયે બને.”

“કાગળ પરથી તો નથી લાગતું.” અભયે કહ્યું.

“શું લખે છે?”

“ટૂંકું ને ટચ. વાંચ ને!” અભયે કાગળ ધરી દીધો.

સાચે જ બહુ ટૂંકો કાગળ હતો. લખ્યું હતું :

અભય,

આખરે ભણી રહી. આવું છું. ચૌદમીએ નીકળીશ. અમારું પ્લેન ફ્રેન્કફર્ટ, પેરિસ, દુબઈ બધે હોલ્ટ કરતું કરતું ઇન્ડિયા આવવાનું એટલે ઍરપોર્ટ પર તપાસ કરજે, ક્યારે પહોંચશે. ચાર્ટર્ડ ફ્લાઈટ નં. 128. લેવા આવીશ ને?

નીલિમા

“તમને તુંકારા કરે છે?”

“બહુ નાનપણની દોસ્ત છે. હુંયે એને ‘તું’ જ કહું છું.”

“એને લેવા હું તમારી જોડે આવીશ.” સ્વાતિએ કંઈક વધારે પડતા ભારથી કહ્યું. મા-દીકરો રાજી થઈ ગયાં. સ્વાતિને એ છોકરી અભયની દોસ્તાર છે, એ વાતથી એટલું ખરાબ નહોતું લાગ્યું, જેટલું ચંદનબહેનની એને માટેની લાગણીથી લાગ્યું હતું. તે એમ જ માની બેઠી હતી કે ચંદનબહેન તો આખાં ને આખાં એની એકલીનાં જ. આ વળી કોણ ભાગ પડાવવા ફૂટી નીકળ્યું?

“મારો ગજરો બરાબર નથી બંધાયો, મને વાળ ફરી ઓળી આપો ને!” એણે વગર કારણે અંબોડો છોડી નાખતાં કહ્યું.

“સરસ તો હતો. નકામું મોડું થશે.” અભય બોલ્યો.

પણ ચંદનબહેન સમજી ગયાં. લાડકી વહુને લઈને બીજા રૂમમાં જતાં રહ્યાં. તેના કોરા વાળ ખેંચાય નહીં એવી રીતે ઝીણી કાંસકીથી ધીરે ધીરે ઓળતાં વાત કરવા લાગ્યાં. અભયના એકલવાયા નાનપણની, એના મિત્રોની, આ નીલિમા નામની છોકરીની... તે કેવી પૈસાદાર હતી, છતાં કેવી હોશિયાર ને મળતાવડી... કેવી કામગરી!